

TEMURIYLAR DAVRIDA MADANIYAT VA SAN'AT

Rahmatov Murodjon A'zam o'g'li

BuxDPI tarix ta'lim yo'nalishi 1-tar -22 guruh talabasi

Yusupjonova Marjonaxon Asrorjon qizi

BuxDPI tarix ta'lim yo'nalishi 1-tar -22 guruh talabasi

Maxamadov Abduhoshim Mo'minjon o'g'li

BuxDPI tarix ta'lim yo'nalishi 1-TAR-21 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10117855>

Annotatsiya: Ushbu maqoladi temuriylar davlati davrida madaniyat rivoji uchun yaratilgan shart-sharoitlar, Ulug'bek davrida madaniyat yuksak taraqiy etishi, uning o'zi ham yirik asarlar yaratishi, hamda temuriylar davrida miniatyurachilikni taraqiy etishi va miniatyurachilik maktabining tashkil qilinishi, hamda bu davrda me'morchilik sohasidagi yutuqlar to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Ulug'bek, Qozizoda Rumiy, Islom Karimov, Samarqand, O'rta Osiyo, Ali Qushchilar, Xusomiddin Kermoniy, Bag'dod, Hirot, O'rta Osiyo, Abul Xayya, hunarmandchilik, me'morchilik, Mavlono Ahmad, Kamoliddin Behzod.

Temur va temuriylar davri O'rta Osiyo madaniyatida alohida davrni tashkil qiladi. Madaniyat tarixida klassik davr hisoblangan bu davr xususan, o'zbek madaniyatining butungi huquqiy joylashuvida asos bo'lib xizmat qildi. Avvalo, bu davr madaniyati Temur asos solgan kuchli davlatchilik tamoyillari asosida shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bilan bog'liqdir. Amir Temur davrida O'rta Osiyoning mustaqil bir davlat qilib birlashtirilishi mamlakatning iqtisodiy-madaniy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ilm-fan, adabiyot va san'at, hunarmandchilik va me'morchilik ravnaq topdi. Mamlakat va poytaxt Samarqandning obodonchiligi yo'lida mahalliy va chet mamlakatlardan ko'plab fan va san'at ahllarini, hunarmand me'morlarni va musavvirlarni to'pladi.

Ulug'bek davrida Bog'i maydonda turli o'simliklar ekilib, Bog'cha nomli bog' barpo etyrgan. Temur Samarqand atrofida Bag'dod, Sultoniya va Sheroz nomli qishloqlar qurdiradi. Temur va Ulug'bek davrida qo'ychilik va yilqichilikka alohida e'tibor berilgan.

O'zbekistondagi tarixiy shaharlar, go'zal makonlarning ko'pchiligi Amir Temur va temuriylar davrida vujudga keldi. Temuriylar davri har sohada chinakam uyg'onish davri bo'ldi. 150 yillik mustamlakachilik, qaramlik yillarida shunday buyuk zot dunyoga mashhur davlat arbobi, ulug' bunyodkor Amir Temur shaxsining asl mohiyatiga xolis va haqqoniy baho berish imkoniyatidan mahrum bo'lib yashadik. Sho'ro tuzumi sohibqiron haqidagi haqiqatni xalqdan yashirib keldi. Bobokalonimiz to'g'risida so'z aytilgan barcha manbalar ko'zdan yashirildi, ta'qiqlandi va soxtalashtirildi. Prezidentimiz Islom Karimov aytganlaridek: «Amir Temur nomi tarixiy sahifalaridan bo'yoq bilan o'chirildi, unutishga mahkum etildi. Maqsad xalqimizning oragidan milliy ong, milliy g'urur tuyg'usini yo'qotish, uni qaramlikka, tobe'likka ko'ndirish edi». Bu ishlarning tagidagi maqsad bizning o'zligimizni, tariximizni unuttirish, bizni manqurtga aylantirish edi. Shuning uchun ham biz Amir Temurning hurmatini joyiga qo'yar ekanmiz, birinchi galda shu savobli ish orqali xalqimizning, millatimizning izzat-hurmatini joyiga qo'ygan bo'lamiz. Buni hech qachon unutmazlik zarur. O'zligimizni anglashimiz, milliy qadriyatlarimizni tiklashimiz ham qarz, ham farz».

Amir Temur ilm-fan rivoji uchun g'amxo'rlik qilishi tufayli Samarqand dunyoning ma'rifiy markaziga aylandi. Mashhur olimlar Samarqandga keldi. Masalan, Qozizoda Rumiy, tabib

Xusomiddin Kermoniy, falaqiyotshunos Mavlono Ahmad, Ulug'bek davrida turli mamlakatlardan kelgan 100 dan ortiq olimlar ilmiy va ijodiy faoliyat ko'rsatgan. Temur va temuriylar zamonida tabiiy va gumanitar fanlar sohasida buyuk olimlar yetishib chiqdi hamda jahon faniga munosib hissa qo'shdi. Falokiyotshunoslik fanida Ulug'bek, Qozizoda Rumiy, G'iyosiddin Jamshid va Ali Qushchilar yangi kashfiyotlar qildi. Tarix ilmida Sharofiddin Ali Yazdiy, Hofizi Abro', Abdurazzoq Samarqandiy, Mirxond, Xondamir, Zayniddin Vosifiy va boshqalar qimmatli asarlar yaratdi. Badiiy ijod va tilshunoslikda Jomiy, Navoiy, Davlatshoh Samarqandiy, Atouлло Husayniy, Koshifiy singari ijodkorlar yuksak san'at asarlari bilan mashhur bo'ldi.

Samaqanddagi saroy musavvirlari Abul Xayya va uning shogirdlari Shayx Mahmud Taliliy, Pir Ahmad Bog'i Shamoliy, Muhammad bin Mahmudshoh, Darvesh Mansurlar ishlagan rasmlar nozik, bo'yoqlar ustalik bilan qo'llangan. ularning miniatyuralari temuriylar davriga xos ovshikor mavzuida yaratilgan. 1420 yildan keyin Boysunqur Mirzo Hirotida xattotlik va naqqoshlik ustaxonasi tashkil qilgach bu rassomlarning ayrimlari hirotga ko'chib o'tadi. Abul hayya tarixiy asarlariga ishlagan miniatyuralarda Amir Temur va temuriylarning qiyofalari aks etsa, badiiy asarlarga ishlagan rasmlarida ham ular turli holatlarda tasvirlanadi. Xalil Sulton davrida ishlangan ayrim miniatyuralar grafik tarzda, badiiy jihatdan o'ziga xos «siyohi qalam» uslubida ishlangan. Temur hayotlik davrida uning saroy devorlarida shoh va shahzodalar bor bo'yida tasvirlanib, haqiqiy portret janrini Kamoliddin Behzod shakllantirdi. Umuman, Temur va temuriylarning qiyofalari tasvirlangan ko'plab miniatyuralar dunyoning turli kutubxonalarida saqlanmoqda. Ularning aksariyatida rasm chizilgan davr yoki rassom, joy, maktab ko'rsatilmagan. Biroq, bu miniatyuralarda nur sochib turgan quyoshsimon sherning boshi tasvirlangan tug'-Temurning gerbi-uning saroyi peshtoqida, Xalil Sulton va Ulug'bek zarb qilgan tangalarda uchraydi. Shuningdek, tabiat tasvirida to'q yashil va jigarrang ko'pligi, kiyimlar turkiy millatga xos bo'lganligidan bu miniatyuralar Samarqand miniatyurachilik maktabiga mansub deyish mumkin. Chunki, Hirot va Sheroz miniatyuralari qahramonlarining kiyimlari boshqacharoqdir.

References:

1. Амир Темур жахон тарихида / Масъул мухаррир: ҳ-Кароматов. Муаллифлар жамоаси: С.Саидқосимов (рахбар), А.Аҳмедов, Б.Аҳмедов ва бошқалар. Тулдирилган ва кайта ишланган иккинчи нашри. — Т.: Шарк, 2001.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. T., «O'zbekiston», 1992.
3. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. T., «O'zbekiston», 1996.
4. Karimov I.A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. T.3. T., «O'zbekiston», 1996.
5. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T., «Sharq», 1998.
6. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin. T., «O'zbekiston», 1998.
7. Amir Temur Ko'ragoni. Zafar yo'li. T., «Nur», 1992.
8. Amir Temur o'g'itlari. T., «Navro'z», 1992.
9. Axmedov A. Ulug'bek Muhammad Tarag'ay. T., 1994.
10. Axmedov B. Sohibqiron Temur (hayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati). T., 1996.

11. Ibn Arabshoh. Amir Temur tarixi. Ikki jildlik. T., «Mexnat», 1992.
12. Mo'minov I. Amir Temurning O'rta Osiyo tarixida tutgan o'rni va roli. T., «Fan», 1998.

